

אבין, ולומר שלמרות שבני לוט הורישו את ער לבניהם, בכל זאת שאר הגויים אינם מורישים לבניהם. כי **משום כבודו דאברהם, שאני! בני לוט** שונים משאר הגויים משום כבודו של אברהם, שלוט היה בן אחיו. (766)

שנינו במשנה [לעיל יד ב]: יתירה עליו [על עבד עברי] אמה העבריה, שקונה את עצמה בסימנין.

ומביאה הגמרא ברייתא, שלכאורה היא סותרת את דברי משנתנו:

תנו רבנן:

יש זכויות שנאמרו בעברי שאין אותם באמה עבריה.

ויש זכויות שנאמרו באמה עבריה שאין אותם בעבד עברי.

יש זכויות שנאמרו בעברי: שאם נמכר לעבד, הרי הוא יוצא בשנים [לאחר שש שנים], **וביובל, ובמיתת האדון,** (767) **מה שאין כן בעבריה, שאינה יוצאה באף אחת מן היציאות הללו.** [ויבואר להלן].

ויש זכויות שנאמרו רק בעבריה:

נמצא שלדברי הכל גוי יורש את אביו דבר תורה. אלא שנחלקו אמוראים מה הוא מקור דין זה:

לדעת רבא, לפי שנאמר: "וחשב עם קונהו", ולא עם יורשי קונהו, מכאן שיש יורשים לגוי.

ולדעת רב חייא בר אבין, לפי שנאמר: "כי לבני לוט נתתי את ער ירושה".

והגמרא מבארת מדוע כל אחד משני האמוראים האלו, לא למד מהפסוק שהביא חברו:

[א] **ורב חייא בר אבין — מאי טעמא, מאיזה טעם לא אמר כרבא?** (764)

כי לדעת רב חייא בר אבין יש לדחות את ראית רבא, ולהקשות על דבריו:

מי כתיב, וכי נאמר בפירוש בפסוק "וחשב עם קונהו, ולא עם יורשי קונהו"? והלא לא נאמר אלא "וחשב עם קונהו" בלבד. ואם כן, יתכן שהפסוק כלל לא בא למעט את יורשי קונהו! (765)

[ב] **ורבא — מאי טעמא, מאיזה טעם לא אמר כרב חייא בר אבין?**

כי לדעת רבא יש לדחות את ראית רב חייא בר

עברי אינו עובד את יורשי קונהו? אלא בודאי לפי האמת לדברי הכל דורשים מ"וחשב עם קונהו" — ולא עם יורשי קונהו, אבל, כל זה רק לאחר שלמדנו מבני לוט שגוי יורש את אביו. ולולי שלמדנו זאת מבני לוט, היה רב חייא בר אבין דורש מהכתוב "וחשב עם קונהו" למעט שקונהו אינו יכול למוכרו או לתתו במתנה לאחר [רש"ש].

[ופירושים נוספים נאמרו בגמרא כאן, עיין ספר בירורי השיטות].

766. עמון ומואב בני לוט קבלו את ארצם לכבוד אברהם, מפני שהיו קרוביו. [רשב"ם על דברים ב ה].

ורש"י כתב: בשכר שלוט הלך עם אברהם למצרים, ואברהם אמר על שרה אשתו "אחותי היא" ולוט שתק ולא גילה שהיא אשתו, לפיכך עשאו הכתוב כאילו הוא בנו, [רש"י דברים ב סוף פסוק ה].

ולאברהם הובטחו ארצות עשרה עמים, ובני ישראל ירשו רק שבעה מהם. ואילו שלשה מהם — קיני קניזי וקדמוני — לא ניתנו לבני ישראל, אלא אחד לעשו. [שהיה מבניו של אברהם] ושנים לעמון ומואב שהיו בני לוט ואף הוא נחשב בנו של אברהם כנ"ל. והקדוש ברוך הוא נתן את הארצות הללו לבני לוט — בעבור אברהם. [על פי רש"י שם, ולשון הרמב"ן שם פסוק י בשם רש"י הנ"ל].

767. לעיל יז א פירש רש"י שמיתת האדון מוציאה באיש

אבל יש להעיר על דבריו: הכתוב "כי ירושה לעשו נתתי את הר שעיר" מדבר בזמן דור המדבר, ובני עשו כנראה כבר מתו, [כשם שבני יעקב כבר מתו], וכי נאמר שגם בניו ובני בניו גיירו את נשותיהם [או נשאו ישראליות]? [ועיין אילת השחר].

ובמהרי"ט כתב שרק עשו עצמו היה ישראל מומר, אבל בניו אינם ישראלים כלל. ונראה להוכיח כדבריו ממה שמבואר מהרמב"ם [איסורי ביאה יב יז] שהאדומים צריכים גירות. ומקורו — הגמרא במסכת יבמות עח א.

ולפי זה קשה: כיצד עשו הוריש לבניו? והלא הם היו גויים, והגמרא מנסה לומר שגוי אינו יורש את אביו בן ישראל!

ובאמת מהרי"ט מפרש את דברי הגמרא כאן שלא כדברי הרא"ש, אלא הגמרא מדברת כאן על עשו עצמו שירש את אברהם. והוא היה ישראל מומר. ועיין באילת השחר שביאר כיצד בני עשו הגויים ירשו את ארצם מאביהם [ודבריו מתאימים לפירוש מהרי"ט].

764. רבא למד שגוי יורש את אביו מהכתוב "וחשב עם קונהו", שדרשו מכאן — "ולא עם יורשי קונהו", ומדובר כאן בעבד עברי שנקנה על ידי גוי. ומכאן שגוי יורש את אביו.

765. גם רבי חייא בר אבין מודה שלפי האמת אכן דורשים את הפסוק "וחשב עם קונהו" — ולא עם יורשי קונהו, שהרי להלכה למעשה אף לדעתו גוי יורש את אביו, ומנין נדע שעבד

ומוכח שאמה העבריה קונה עצמה בשנים
וביובל, (770) (771)

ומכאן יש סתירה לדברי הברייתא!

אמר רב ששת תירוץ: לעולם אמה עבריה יוצאת
בשנים וביובל ובמיתת האדון. והברייתא שאמרה
אינה יוצאת בהם, מדברת בכגון שהאדון יעדה לו
לאשה, והרי היא אשתו, ואינה יוצאת ממנו אלא
בגט. (772)

ומקשינן על דברי רב ששת: אם אכן מדובר כשיעדה,
פשיטא! והרי **גיטה בעיא!** פשוט הדבר שאינה
יוצאת ממנו אלא בגט, כמו כל אשת איש! ולשם מה
הוצרך התנא להשמיענו דין זה?

ומתריצין: יש חידוש בדבר: **מהו דתימא, לא
ליבטלה הילכתא מינה.** שמא היית אומר שלא
יתבטלו הלכות אמה עבריה ממנה אף לאחר שיעדה,
ואם רצתה יכולה לצאת באחת היציאות הללו, בלא
גט. לפיכך **קא משמע לך,** השמיענו התנא שאינה
יוצאת אלא בגט. (772)

והרש"ש מביא שהברייתא המובאת בגמרא שנויה בספרי ושם
במקום מיתת האדון מוזכר גרעון כסף. עיין שם. ולפי זה לשון
רש"י מדויק שכתב כאן: "יתירה עליו אמה העבריה – אלמא
'כל הנ' איתנהו בה". וראה להלן הערה 772.

772. קשה: והרי למרות שהאדון יעדה בכל זאת אם מת היא
יוצאת מרשותו, שהרי אשה קונה את עצמה במיתת הבעל!
ומדוע שנינו "מה שאין כן בעבריה [שאינה יוצאת במיתת
האדון]?"

ותירץ הרש"ש: אם ימות בלא בנים אינה יוצאת מרשותו,
שהרי היא זקוקה ליבום. ואף על פי שגם בעבד עברי יש אופן
שאינו יוצא מרשות האדון כגון שיש לאדון בן ועבד עברי עובד
את הבן. צריך לומר בדוחק שמיתת האדון שהזכרה בעברי
היינו בנרצע. שאינו עובד אפילו את הבן. [ועיין לעיל הערה
767].

עוד כתב הרש"ש שהברייתא המובאת בגמרא כאן שנויה
בספרי, ושם במקום מיתת האדון מוזכר גרעון כסף. ולפי זה
מובן שאמה שהתייעדה אינה יוצאת בגרעון כסף. ולא קשה
כלום. [עיין תירוץ נוספים במפרשים והובאו בביור
השיטות].

ולפי הגירסא שלפנינו קשה: מדוע לא שנינו כאן גרעון
כסף? ועיין רשב"א, שיטה לא נודע למי, ומהרי"ט.

[ולפי גירסת הספרי יש לומר שלא שנינו מיתת האדון מפני
שיש אופנים שאינה מוציאה בעברי, כגון שיש לו בן וכנ"ל.
ועיין במפרשים שדנו מדוע לא הוזכר כאן שאמה אינה
נרצעת].

772. יעוד הוא דין מחודש, שמועיל אפילו בעל כרחו של

[א] **שהרי עבריה שנמכרה לאמה יוצאה בסימנין.**

[ב] **ואינה נמכרת ונשנית,** אם אביה מכרה פעם
אחת והשתחררה, אינו יכול לשנות ולמכור אותה
לאדם אחר.

[ג] **ומפדין אותה בעל כורחו,** כפי שיבואר להלן.

מה שאין כן עבד עברי, שאינו יוצא בסימנים, והוא
נמכר ונשנה על ידי בית דין בגנתו, (769) ואין מפדין
אותו בעל כרחו.

והגמרא דנה בדברי הברייתא:

אמר מר ברייתא: יש זכויות שנאמרו **בעברי שאין**
אותם **בעבריה** – שהוא יוצא בשנים וביובל
ובמיתת האדון, מה שאין כן בעבריה.

ורמינהי לכך, סתירה מדברי משנתנו:

שהרי שנינו במשנה: **יתירה עליו אמה העבריה,**
שמלבד זה שהיא קונה את עצמה בשנים וביובל
ובגרעון כסף, היא **קונה את עצמה** אף **בסימנין.**

בנרצע ואחרים פירשו שמיתת האב מוציאה את העבד אם אין
לאדון בן, שהרי עבד עברי עובד את הבן ולא את הבת
כדלהלן.

769. על פי שיטה לא נודע למי, וכוונתו: עבד עברי שנמכר על
ידי בית דין דומה לאמה העבריה, ששניהם לא מכרו את
עצמם אלא אחרים מכרום – אמה עבריה נמכרה על ידי
אביה, ועבד שמכרוהו בית דין נמכר על ידי בית דין. ובאמה
לא נתנה התורה כח לאביה למכרה יותר מפעם אחת. אבל
בעבד התורה נתנה לבית דין כח למכרו פעמיים [ובמוכר עצמו
אין חידוש בכך שנמכר ונשנה, כיון שאין מוכרים אותו בעל
כרחו, ואין זה דומה לאמה שנמכרת בעל כרחו].

[ובהכרח הברייתא אינה מדברת אלא באמה שנמכרה על
ידי אביה, שהרי משגדלה אין האשה יכולה למכור את עצמה
כמבואר במכילתא על שמות כא פסוק ז. וכדלעיל הערה 542,
אבל מהרי"ט במהדורא בתרא דייק מהריטב"א שאשה יכולה
למכור את עצמה, ועיין הערות המהדיר על מהרי"ט].

ותוספות הרא"ש וריטב"א הבינו את דברי הברייתא באופן
אחר, [עיין תוספות הרא"ש להלן ד"ה מכלל שנשאר בצריך
עין. ועיין ריטב"א ד"ה ואינה נמכרת].

770. מדוע הגמרא הוצרכה להוכיח זאת ממשנתנו? והלא
בתורה עצמה מפורש שאמה יוצאת בשש וביובל! עיין רשב"א
ומהרי"ט.

771. במשנה לא הוזכר שעבד ואמה העבריה יוצאים במיתת
האדון. ואם כן משמע שהגמרא אינה מקשה ממיתת האדון,
אבל לעיל טז א מבואר בפירוש שאמה יוצאת במיתת האדון.

ומקשינן על דברי רב ששת: מאחר שמדובר בכגון שיעדה, **אי הכי**, אם כן יש להקשות:

הרי בהמשך הברייתא שנינו: "ויש [זכויות שנאמרו רק] בעבריה – שהרי עבריה יוצאה בסימנין".

ומאחר שלדברי רב ששת תחילת הברייתא דברה בכגון שיעדה, אם כן משמע שאף הסיפא מדברת ביעדה.

ואם כן, קשה: **אמאי** [למה] היא **יוצאה בסימנין**? הרי כיון שיעדה לו לאשה, הרי היא אשתו, ואינה יוצאת אלא בגט!

ומתריצין: **הכי קאמר**, כך התכוון התנא לומר בסוף הברייתא:

ויש בעבריה – שהרי אם **לא יעדה** לו לאשה – **יוצאה אף בסימנין**.

כלומר, אמנם בתחילת הברייתא מדובר בכגון שיעדה, אבל בסיפא אמר התנא, שיש זכות בעבריה שאין בעברי, בכך שאם לא יעדה, הרי היא יוצאת בסימנים.

והגמרא ממשיכה לדון בדברי הברייתא:

שנינו בברייתא: **ואינה נמכרת ונשנית**, מה שאין כן בעברי.

ומדייקינן מדברי הברייתא: **מכלל** דברי הברייתא אתה למד, **דעבד עברי נמכר, ונשנה**.

775. הגמרא הבינה לעת עתה, שהברייתא דייקה מהמלה "ונמכר" שמשמעותה מכירה אחת בלבד. רש"י. [ולמסקנת הגמרא דרשו "ונמכר" – פעם אחת "בגניבתו" – בגניבה אחת. ומכאן שאינו נמכר פעמיים עבור גניבה אחת, אבל נמכר פעמיים עבור שתי גניבות. תוספות בשם רש"י. אך ר"י חולק על רש"י].

776. הקשו המפרשים: הברייתא הזאת מדברת על עבד שמכרוהו בית דין בגניבתו. ובזה התחדש שאינו נמכר וחוזר ונמכר על ידי בית דין. אבל מוכר עצמו יכול למכור את עצמו כמה פעמים, ואם כן קשה: מדוע לא נתרץ שהברייתא דלעיל שאמרה שעבד עברי נמכר ונשנה דברה במוכר עצמו, ואין זה סותר את הברייתא השניה כלל?

ויש לומר: הברייתא משוה בין עברי לעבריה, ומאחר שמכירת האמה נעשית על ידי אביה ולא על ידי עצמה, אם כן גם העבד שהוזכר כאן מכירתו נעשתה על ידי אחרים ולא על ידי עצמו. [על פי שיטה לא נודע למי כנ"ל הערה 769. ונראה

773. יש שלשה יתורים במלה זו:

[א] המלה כולה מיותרת, מפני שהיה אפשר לומר "ונמכר בה" והיינו מבינים שהכוונה לגנבה. [ב] כשהכתוב פרט "בגניבתו", היה יכול לומר "בגנבה". ואין צורך להדגיש "בגניבתו". [ג] הכתוב יכל לומר "בגנבו" ולא היה צריך לומר "בגניבתו".

לפיכך הברייתא דורשת מכאן שלשה דברים [ריטב"א].

774. גנב משלם כפל לבעלים שנאמר [שמות כא ו]: "אם ימצא הגנב ישלם [פין] שנים".

775. הגמרא ממשיכה לדון בדברי הברייתא:

שנינו בברייתא: **ואינה נמכרת ונשנית**, מה שאין כן בעברי.

ומדייקינן מדברי הברייתא: **מכלל** דברי הברייתא אתה למד, **דעבד עברי נמכר, ונשנה**.

776. הגמרא ממשיכה לדון בדברי הברייתא:

שנינו בברייתא: **ואינה נמכרת ונשנית**, מה שאין כן בעברי.

ומדייקינן מדברי הברייתא: **מכלל** דברי הברייתא אתה למד, **דעבד עברי נמכר, ונשנה**.

777. הגמרא ממשיכה לדון בדברי הברייתא:

שנינו בברייתא: **ואינה נמכרת ונשנית**, מה שאין כן בעברי.

ומדייקינן מדברי הברייתא: **מכלל** דברי הברייתא אתה למד, **דעבד עברי נמכר, ונשנה**.

778. הגמרא ממשיכה לדון בדברי הברייתא:

שנינו בברייתא: **ואינה נמכרת ונשנית**, מה שאין כן בעברי.

מאותו אדם, הרי כולן נקראות "בגנבתו", מאחר שהתחייב בבת אחת לשלם לנגב על כולן, והרי זה כעין מה שנאמר [יונה ד] "ובהמה רבה", שהכוונה היא להרבה בהמות. וכן [שמות ז]: "והדגה אשר ביאור", שהכוונה לדגים רבים.

ולפיכך, אין לחלק בין גניבה אחת לשתי גניבות כפי שחילק רבא.

אלא, אמר אביי חילוק אחר:

אדם שעמד בדין פעם אחת על כמה גנבות שגנב מאדם אחד, כולן כאחת בכלל "גנבתו".

ואילו אדם שגנב משני בני אדם, מעמידים אותו פעמיים בדין. וכל גנבה וגנבה בפני עצמה נקראת "בגנבתו".⁽⁷⁷⁹⁾

לפיכך, **לא קשיא**, הברייתות אינן סותרות זו את זו. כי –

כאן, בברייתא ששנינו בה אינו נמכר ונשנה, מדובר בכגון שגנב מאדם אחד, שאפילו אם גנב ממנו פעמיים, בכל זאת אם עמד בדין על שתי הגנבות כאחת, אינו נמכר ונשנה, מפני שכל הגנבות הללו הן בכלל "בגנבתו", ואינו נמכר שתי פעמים עבור גנבה אחת.

ואילו **כאן**, בברייתא ששנינו בה נמכר ונשנה, מדובר בכגון שגנב משני בני אדם, וכל אחד מהם מעמיד אותו בדין בפני עצמו, וכל גנבה וגנבה בפני עצמה נקראת "גנבתו".

ולפיכך הוא נמכר פעמיים, עבור כל גניבה וגנבה בפני עצמה.⁽⁷⁸⁰⁾

אמר תירץ רבא: הכתוב "ונמכר בגנבתו" מלמד שימכר מכירה⁽⁷⁷⁶⁾ אחת עבור גנבה אחת, ולא שתי מכירות עבור גנבה אחת.

כלומר, מי שגנב ממון רב, וגופו אינו שוה⁽⁷⁷⁷⁾ כשיעור כל גניבתו, אינו נמכר פעם אחת עבור חצי גנבתו, ופעם שניה עבור חציה השני.

אבל מי שגנב פעמיים, הרי זה נמכר מכירה אחת עבור הגנבה האחת, ומכירה שניה עבור הגנבה השניה. ולגבי כל גנבה וגנבה מתקיים "ונמכר [פעם אחת בלבד], בגנבתו [האחת]".⁽⁷⁷⁸⁾

לפיכך, **לא קשיא**, הברייתות אינן סותרות זו את זו, כי –

כאן, בברייתא ששנינו שאינו נמכר ונשנה מדובר בגניבה אחת, ובזה שנינו אינו נמכר פעמיים עבור אותה גנבה.

ואילו **כאן**, בברייתא ששנינו נמכר ונשנה, מדובר בשתי גניבות, והרי זה נמכר פעם אחת עבור כל גנבה וגנבה.

ולדעת רבא "בגנבתו" משמע במעשה גנבה אחת. ואפילו אם גנב פעמיים סכום של מנה מאותו אדם, ועמד בדין על שתי הגנבות כאחת, והתחייב בבת אחת לשלם שני מנים, בכל זאת כל מנה ומנה קרוי "בגנבתו". והרי זה נמכר פעם אחת עבור המנה האחד, ופעם שניה עבור המנה השני.

אמר הקשה ליה אביי לרבא: הרי "ונמכר בגניבתו" – **טובא משמע!**

אם עמד הגנב בדין אחד על הרבה גנבות שגנב

משמע גנבה אחת. פיכך בגנבה אחת הוא נמכר אפילו כמה מכירות עד שישלם את כל הגנבה. אבל בגנבה שניה אינו נמכר כלל.

ובדרך זו מפרש ר"י אף את המשך דברי הגמרא. ועיין ריטב"א.

779. כך פירש רש"י. והוסיף שגם שתי גניבות מאדם אחד, אם גנב ועמד בדין ונמכר וחזר וגנב משיצא חפשי, הרי כל גנבה וגנבה בפני עצמה נקראת "בגנבתו". וראה להלן בהערה הבאה.

780. א. כתב רש"י: "והוא הדין אם גנב ועמד בדין, ונמכר וחזר וגנב משיצא חפשי וחזר ונמכר". כלומר: אף על פי שאביי נקט "משני בני אדם", יש אופן שגם הגונב מאדם אחד נמכר פעמיים – כגון: אם גנב ועמד בדין ונמכר וחזר וגנב.

שהתכוין לתרץ על קושית המפרשים הנ"ל, והריטב"א תירץ: מאחר ששנינו "מה שאין כן בעברי" כל עבד עברי במשמע. בין שמכרוהו בית דין ובין שמכר את עצמו. ועיין תוס' הרא"ש ומהרי"ט].

776. מכירה אחת היינו מכירה לשש שנים. שהרי עבד עברי שמכרוהו בית דין יוצא בשש כדלעיל יד ב. וכן מוכח מרש"י להלן ד"ה ולא חציו.

777. כלומר: אם ימכר לשש שנים אינו שוה אלא חצי גנבה. כנ"ל בהערה הקודמת.

778. על פי תוספות בשם רש"י.

ור"י בעל התוספות מפרש את דברי רבא באופן אחר: "ונמכר" – משמע אפילו כמה מכירות. "בגנבתו" –

אמר רבא: בהא, במחלוקת זו, זכנהו רבי אליעזר לרבנן, יש לרבי אליעזר פתחון פה וטענה ניצחת כנגד רבנן.

שהרי יש לטעון כנגד דברי חכמים: **דמאי שנא, במה שונה ומיוחד גניבו חמש מאות ושוה אלף, דהכל מודים שאין הוא נמכר? — הרי זה משום שיש לדייק מהכתוב "ונמכר בגנתו". ד"נמכר כולו" אמר רחמנא, ולא ימכר חציו בלבד.**

ואם כן, **הכי נמי, כיוצא בזה יש לדייק ש"נמכר בגניבתו" אמר רחמנא, שימכר עבור כל הגנבה כולה, ולא "נמכר בחציו גניבתו".**

ולפיכך, אם היה גניבו אלף והוא שוה חמש מאות, אינו נמכר כלל.

ועתה הגמרא חוזרת לדון בדברי הברייתא דלעיל:

שנינו בברייתא: יש בעברי שאין בעבריה. ויש בעבריה שאין בעברי שאין בעבריה. יש בעבריה שהרי עבריה וכולי, ומפדין אותה בעל כרחו [מה שאין כן בעברי].

והגמרא מביאה עתה ברייתא נוספת, הדנה בענין עבד שנמכר — האם הוא חוזר ונמכר:

תנו רבנן: גב שהיה גניבו אלף זוז, והוא עצמו שוה חמש מאות זוז⁽⁷⁸¹⁾ — הרי זה נמכר, וחוזר ונמכר.⁽⁷⁸²⁾

גב שהיה גניבו חמש מאות, והוא עצמו שוה אלף — אינו נמכר כלל. מפני שנאמר בתורה "ונמכר בגנתו", משמע שכולו ימכר ולא חציו.⁽⁷⁸³⁾

ומאחר שעבודת שש שנים שוה אלף זוז, ואינו צריך לעבוד אלא חציין, הרי זה אינו נמכר כלל.

אלו הם דברי רבנן.

רבי אליעזר חולק ואומר: דוקא אם היה גניבו כנגד ממכרו [דמי מכירת העבד] ממש, הרי זה נמכר.

ואם לאו, אינו נמכר כלל,⁽⁷⁸⁴⁾ בין אם גניבו חמש מאות והוא שוה אלף, ובין אם גניבו אלף, והוא שוה חמש מאות.

781. כלומר: עבודת שש שנים שלו שוה חמש מאות זוז. [שמכירת עבד עברי היא לשש שנים].

782. כך גירסת הספרים שלפנינו וכן גרס רש"י. ושאר המפרשים.

והנה, בברייתא דלעיל שנינו שעבד עברי אינו נמכר ונשנה, ולדעת רש"י מסקינן שמדובר בגנב מאדם אחד, וזה שלא כפי ששנינו כאן. [ור"י מפרש את דברי הגמרא לעיל באופן אחר כנ"ל הערה 778].

אבל, הרמב"ם גרס בברייתא שלפנינו: "גניבו אלף ושוה חמש מאות נמכר וזאינו חוזר ונמכר" [מובא בהגהות הגר"א כאן]. וזה כמסקנת הגמרא לעיל [לדעת רש"י והרמב"ם] שהגונב מאדם אחד אינו נמכר ונשנה.

783. כלומר: שימכר לשש שנים שזהו זמן עבודת עבד עברי. ולא לחצי הזמן. [על פי רש"י להלן ד"ה ולא חציו].

784. כך הבינו בעלי התוספות את דברי הגמרא ורש"י, [כן מוכח מקושייתם על רש"י בתוספות ד"ה כאן].

אבל, תוספות רי"ד הבין מדברי רש"י שכוונת רבי אליעזר לומר שאינו נמכר וחוזר ונמכר, אבל נמכר פעם אחת. ותוספות הרי"ד מוכיח מדברי רש"י [לפי הבנתו] נכונים: שהרי אי אפשר לצמצם שהגנבה תהיה בדיוק כנגד שווי של העבד לא פחות ולא יותר, ואם נאמר שלדעת רבי אליעזר אם אין גניבו כנגד ממכרו אינו נמכר כלל [כהבנת תוספות], נמצא

ודברי רש"י תמוהים: בתחלת דבריו כתב רש"י [ד"ה אלא]: "כאן באדם אחד שעמד בדין בבת אחת אינו נמכר ונשנה" וכו' — משמע שאם עמד בדין על כל גנבה בפני עצמה הרי נמכר פעמיים. ואם כן קשה: מדוע בהמשך דבריו כתב רש"י: "אם גנב ועמד בדין ונמכר" וחוזר וגנב משיצא חפשי חוזר ונמכר? והלא אפילו אם גנב לפני שנמכר שנית הרי זה נמכר וחוזר ונמכר!

תירץ הרש"ש: אולי רש"י התכוין לומר שעמד בדין ונגמר דינו להמכר. ואין הכוונה שנמכר ממש.

[ולפי זה יש לקרוא את דברי רש"י כך: "אם גנב ועמד בדין ונמכר — דהיינו, שנגמר דינו להמכר — וחוזר וגנב, אזי — משיצא חפשי חוזר ונמכר". ובוזה מיושבת תמיחת ספר בירורי השיטות, ע"ש].

ועצמות יוסף תירץ: בדרך כלל כאשר נגמר דינו של האדם להמכר בית דין מוכרים אותו מיד, לפני שיספיק לגנוב שנית, לפיכך רש"י נקט שנמכר וחוזר וגנב לאחר שיצא לחפשי.

ב. כל זה שיטת רש"י. אבל הרמב"ם [גניבה ג טו] סובר שכל שגנב מאדם אחד אינו נמכר פעמיים, ואפילו אם גנב ועמד בדין ונמכר וחוזר וגנב. ועיין מהרי"ט שהאריך בהסבר סברת רש"י.

ג. שיטת ר"י בעל התוספות: "ונמכר בגניבתו" משמע שימכר אפילו כמה פעמים בגניבה אחת, [כנ"ל הערה 778], וכן לגנב וחוזר וגנב מאותו אדם עצמו נמכר עד שישלם לו את כל הגניבות, מפני שכל הגניבות נקראות "גנבתו". אבל בשני בני אדם אינו נמכר וחוזר ונמכר.

ועיין עוד בריטב"א, ובשיטה לא נודע למי.

דברי הברייתא? – דאם אין לנו כסף עבור פדיון האמה, אזי, **כתבנא ליה שטרא אדמיה**, אנו כותבים לאדון שטר התחייבות לשלם לו את דמי האמה, ונותנים לאדון את אותו השטר, (786) והאדון חייב לקבל את שטר ההתחייבות בעל כרחו, כאילו הוא דמים גמורים, ולשחררה תמורתו. מה שאין כן בעבד עברי, שאין האדון חייב לשחרר את העבד על ידי קבלת שטר התחייבות על דמיו, אלא רק בקבלת דמים ממש. (787)

ואם כך כוונתך, יש לתמוה על דבריך: **אמאי?** למה האדון חייב לשחרר את האמה על ידי קבלת שטר התחייבות על דמיה, בעל כרחו?

ומשל לקושיה זו: וכי מי **שנקיט מרגניתא בידיה** – **יהיבנא ליה חספא!**? האם לאדם האוחז מרגלית בידו, נותנים לו חרס תמורתה?

והגמרא דנה מה פירוש "בעל כרחו"? בעל כרחו של מי?

ואמרינן: **סבר רבא למימר**, רבא סבר לפרש, שכוונת הברייתא לומר, שהאמה נפדית **בעל כרחיה אדון**.

אמר ליה אבוי לרבא: אם כוונתך לומר, שיש לפרש את דברי הברייתא "ומפדין אותה בעל כרחו", שאם האדון מסרב לקבל את כסף הפדיון, נותנים לו אותו בעל כרחו, והרי היא משתחררת בכך – יש לי להקשות על דבריך:

מדוע שנינו "מה שאין כן בעברי"? והרי גם בעברי נותנים לאדון את כסף פדיונו בעל כרחו, והוא משתחרר בכך! (785)

אלא בהכרח, **מאי ניהו**, מה התכוונת לומר בביאור

דלעיל. ומבאר את הגמרא באופן אחר כמבואר לעיל בהערה [778]:

785. ריטב"א. ואף רש"י רמז לזה.

786. כתב רש"י: "דאי לית ליה גרעונה כתבינן ליה שטרא על דמיה יותנתם לו כשתשיג ידה". ומשמע מלשונו שהאמה היא המתחייבת לשלם את דמיה.

אך זה תמוה, שהרי אמה היא קטנה. ואין לה דעת, ואין התחייבותה התחייבות, ואינה יכולה לכתוב שטר. ואף אם אחר רוצה לפדותה אינו יכול להטיל עליה התחייבות. ואם כן, כיצד יתכן לכתוב שטר על דמיה ולחייבה לשלם? [וכן הקשה בשיעורי רבי שמואל, אתיות רצ-רצא והניח ב"צריך עיון"].

ונראה שרש"י אינו מתכוין לומר שהאמה עצמה חייבת לשלם את הדמים, אלא הפודה מתחייב לשלם את הדמים בעבורה, וזה נחשב כאילו היא שלמה את הדמים. [וכעין זה במסכת בבא קמא יט ב בענין בהמה שהזיקה שנינו: "אכלה מתוך הרחבה משלמת מה שנהנית, מצדי הרחבה משלמת מה שהזיקה" וכו' ובודאי הבהמה עצמה אינה משלמת כלום, אלא הבעלים משלמים עבור נזקה].

787. לעיל טו ב אמר רבי שעבד עברי אינו נגאל על ידי קרובים [והיינו בעל כרחו של האדון. כמבואר במאירי שם]. ולהלן כא א הגמרא מסתפקת אם חכמים חולקים על רבי בזה, וכתב הריטב"א [בסמוך בד"ה אלא אמר אבוי באה"ד] שמאחר שהגמרא מסופקת אם כן להלכה אינו נגאל בקרובים.

ולפי זה, מה שהבין רבא שאמה עבריה נגאלת בעל כרחו של האדון, היינו על ידי האב ולא על ידי שאר הקרובים. ומכאן מוכח שהאב שגואל את בתו הרי זה כגאולת העבד עצמו ולא כגאולת קרובים, וטעם הדבר: מפני שהאב הוא המוכר את בתו, ולפיכך הרי הוא כבעלים עליה לענין זה,

שאינו נמכר כלל לעבד! אלא, בהכרח צריך לומר שאף לדעת רבי אליעזר הרי זה נמכר פעם אחת אלא שאינו חוזר ונמכר.

[ונראה מלשון תוספות רי"ד שהוא למד את דבריו ממה שרש"י כתב שכך גרסין בדברי תנא קמא: "גניבו אלף ושוה חמש מאות נמכר וחוזר ונמכר". ורש"י בא להוציא מגרסת הרמב"ם שגרס "נמכר ואינו חוזר ונמכר", וכנ"ל בסוף הערה 782.

ונשאלת השאלה: מה הכריח את רש"י לומר שגרסתו היא הגירסת הנכונה ולא גירסת הרמב"ם?

ומכאן למד הרי"ד, שרש"י סובר שלדעת רבי אליעזר אם גניבו אלף ושוה חמש מאות הוא נמכר פעם אחת ואינו חוזר ונמכר. ולכן רש"י הוצרך לומר שבדברי תנא קמא גרסין "נמכר וחוזר ונמכר", שהרי אם נאמר כגרסת הרמב"ם "נמכר ואינו חוזר ונמכר", קשה: במה נחלקו רבי אליעזר וחכמים? הלא שניהם אמרו דבר אחד!

ונראה שיש טעות סופר בדברי תוספות הרי"ד וה"דיבור המתחיל" צריך להתחיל "גניבו אלף ושוה חמש מאות נמכר – פירש המורה נמכר וחוזר ונמכר" וכו'. עיין שם].

והנה, בברייתא דלעיל שנינו שעבד עברי נמכר ואינו חוזר ונמכר, ודעת רש"י שמדובר בגונב באדם אחד.

ולפי הבנת הרי"ד בדעת רש"י בהסבר דברי רבי אליעזר, נמצא שהברייתא דלעיל סוברת כדעת רבי אליעזר כאן, שאם גניבו היה אלף והוא שוה חמש מאות נמכר ואינו חוזר ונמכר. [וכן כתב הריטב"א בהסבר שיטת רש"י, ועיין מהרי"ט].

אבל, לפי הבנת תוספות, לדעת רבי אליעזר אם היה גניבו אלף ושוה חמש מאות אינו נמכר כלל, ונמצא שהברייתא דלעיל אינה לא כדברי תנא קמא ולא כדברי רבי אליעזר. שהרי: לדעת תנא קמא הגונב מאדם אחד נמכר וחוזר ונמכר. ולדעת רבי אליעזר אם היה גניבו יותר משויו אינו נמכר כלל! [נמטעם זה ר"י חולק על דברי רש"י בהסבר הברייתא

ומקשינן על דברי אביי: מאחר שלדברי אביי כופין את האב לפדות את בתו משום פגם המשפחה, **אי הכי**, אם כן, בענין **עבד עברי נמי**, היה ראוי שנכפינהו [נכפה] **לבני המשפחה** שיפדוהו, **משום פגם המשפחה!** ומדוע שנינו בעבד עברי שאין מפדין אותו בעל כרחם של בני משפחתו? (789)

ומתצינן: אין תועלת בכך שנכפה על בני המשפחה לפדות את העבד, מפני שיש חשש שהדר **אזיל**, **ומזבין נפשיה**. שאחר כך העבד ילך וימכור את עצמו שנית. (790)

ומקשינן: אם כך, **הכי נמי**, גם בענין אמה עבריה אין תועלת שנכפה על האב לפדות את בתו, שהרי יש

וכיוצא בזה כאן: הרי האדון אוחז בגוף האמה המשועבד לו, ואילו אנו באים ונותנים לו שטר התחייבות גרידא על דמיה, שיחסית לאחיזתו באמה עצמה, אינו שווה השטר הזה לגביו אלא כחרס בעלמא. ובודאי לא מסתבר לומר שהשטר נחשב לפדיון, כמו נתינת דמי האמה!

אלא, אמר אביי: כך יש לבאר את דברי הברייתא "ומפדין אותה בעל כרחו" – **בעל כרחיה דאב!**

כלומר, אם יש לאב ממון, בית דין כופין אותו לפדות את בתו, **משום פגם המשפחה**.

היות והעובדה שבת המשפחה הזאת מכורה לאמה, מהווה פגם לכל המשפחה כולה. (788)

העבד? והלא הם אינם יכולים לפדותו כלל! [ריטב"א, וכעין זה הקשה תוספות רי"ד].

הריטב"א מפרש את דברי הגמרא בדרך אחרת. ובוה מתיישבות שלשת הקושיות הנ"ל:

אי הכי, אם כן בענין **עבד עברי נמי** היה ראוי שנכפינהו **לבני משפחה** אם אחד מהם מכר את עצמו ויש לו במה ליגאל שיפדה את עצמו **משום פגם המשפחה!**

כלומר: הגמרא רוצה שנכפה את העבד בעצמו לפדות את עצמו אם יש לו ממון משום פגם המשפחה.

וכן דעת תוספות רי"ד ושיטה לא נודע למי, אלא שהם כתבו שצריך לשנות את הגירסא בגמרא, עיין בדבריהם.

אך, מהרי"ט ומהרש"א הבינו את דברי הגמרא כפשוטם, שהגמרא הקשתה שנכוף את בני המשפחה לגאול את העבד [עיין שם], ועיין משנה למלך עבדים ג יד.

790. הקשה בשיטה לא נודע למי: והלא מדובר כאן בעבד עברי שמכרוהו בית דין, [עיין לעיל הערה 776], והוא עצמו לא רצה כלל להמכר, ואם כן מדוע יש לחשוש שאם נפדהו ילך וימכור את עצמו?

ומכאן הוכיח בעל שיטה לא נודע למי, שהגמרא הקשתה שנכוף את העבד בעצמו לפדות את עצמו [כנ"ל בהערה הקודמת]. ולפי זה מובן שמאחר שאינו רוצה לפדות את עצמו בממונו וכפוהו על כך, לפיכך הגמרא תירצה שיש לחשוש שמה הוא יחזור וימכור את עצמו ויטול את הממון שנתן בפדיונו בעל כרחו. [ועיין הערת המהדיר שם בשם יד דוד].

אבל, לפי פירוש זה קשה: מדוע יש לחוש שהעבד יחזור וימכור את עצמו. והלא יחזור ויכפוהו לפדות את עצמו ונמצא שלא יריוח דבר. [ובשלמא אם הגמרא הקשתה שנכוף את בני המשפחה, מובן שיש לחשוש שהעבד ימכור את עצמו על סמך שהם יפדוהו והוא לא יפסיד דבר].

וכן הקשה משנה למלך [עבדים ד ב]. וכעין זה הקשו תוספות בד"ה אמר אביי. ועיין ספר בירורי השיטות [עמ' קנ"ג מד"ה ובשיטה ואילך].

וכשהוא פודה אותה הרי זה כגאולת עצמו. [על פי משנה למלך עבדים ד ב בתוספת ביאור, אבל עיין מנחת חינוך מצוה מג, ועיין שיעורי רבי שמואל אהרן רצ"א].

788. לשון רש"י: "בעל כרחו של אב – אם יש לו כופין אותו" וכו'.

רש"י בא לומר שאין כופין את האב לשלם את עצם הדמים שקבל עבור מכירת בתו אם אין לו ממון אחר. שהרי התורה התירה לאב למכור את בתו לאמה אם אין לו נכסים. ואין כופין את האב לפדותה אלא אם כן יש לו ממון אחר, כגון: שלאחר שמכרה הרויח ממון, או שהיה לו ממון אחר קודם לכן ומכרה באיסור. [בירורי השיטות].

ומדברי מהרש"א [ד"ה אי הכי, באה"ד] מוכח שפירש שמדובר באב שהיה לו ממון ומכר את בתו באיסור. וכופין אותו לפדותה מאחר שעשה שלא כהוגן. [כך כתב הרמב"ם עבדים ד: "אין אדם רשאי למכור את בתו אלא אם כן העני ואין לו כלום. ואפילו כסות שעליו". ועיין הערת המהדיר על הריטב"א טו ב, הערה 450, בענין מכירה שנעשתה באיסור].

[פירוש נוסף בגמרא – עיין תוספות ותוספות הרא"ש ד"ה אי הכי עבד בשם ה"ר מאיר הלוי].

789. מלשון הגמרא משמע שהגמרא רצתה שנכפה את בני המשפחה שיפדו את העבד.

והמפרשים התקשו בדברי הגמרא:

[א] אמנם באמה כופין את אביה לפדותה מפני שהוא מכרה, אבל בעבד, מדוע נכפה את הקרובים לפדותו? וכי הם אשמים במכירתו?! והלא הוא זה שמכר את עצמו! [תוספות רי"ד, תוספות הרא"ש, מהרש"א בשם לחם אבירים, מהרי"ט].

[ב] מדוע הגמרא הקשתה שנכפה את בני המשפחה לפדותו? והלא אפשר לכפות אותו עצמו משום פגם משפחה [אם יש לו ממון]! [מהרי"ט].

[ג] לדעת רבי [לעיל טו ב] עבד עברי אינו נגאל על ידי הקרובים, והגמרא להלן [כא א] מסופקת אם חכמים חולקים על דבריו, ואם כן, בודאי להלכה עבד עברי אינו נגאל על ידי הקרובים, וכיצד אפשר לכוף את בני המשפחה לפדות את

אלו הם דברי חכמים.

ורבי שמעון אומר: כשם שאין אדם מוכר את בתו לשפחות אחר אישות, כך אין אדם מוכר את בתו לשפחות לאחר שמכרה פעם אחת לשפחות, והשתחררה.

נמצא, כי מה ששינונו בברייתא לעיל "אינה נמכרת ונשנית", הרי זה כדעת רבי שמעון. אבל חכמים אומרים, אדם מוכר את בתו לשפחות אחר שפחות.

והגמרא מבארת את טעם המחלוקת של חכמים ורבי שמעון:

ומחלוקתם של חכמים ורבי שמעון מתבארת **בפלוגתא דהני תנאי**, בדרשת הכתוב שנחלקו בו התנאים דלהלן:

נאמר [שמות כא] בענין אמה עבריה: "לעם נכרי [לאדם זר] (796) לא ימשול [האב] למכרה, בבגדו בה".

ונחלקו תנאים מה כוונת הכתוב "בבגדו בה":

דתניא: "בבגדו בה" – לשון בגד הוא.

לומר: **כיון שפירש** [שפרס] האדון את **טליתו עליה** י"ב-ב לשם יעודה לאשה, (797) אזי אם לאחר מכן גירשה האדון ממנו בגט, **שוב אין** האב **רשאי למוכרה**,

חשש **שהדר אזיל, ומזבין לה**, שאחר כך ילך וימכור אותה שנית לאמה! (791) ומדוע מפרין אותה בעל כרחו? (792)

ומשינון: **הא קתני הרי שנינו בברייתא הזאת בעצמה, שאמה עבריה אינה נמכרת ונשנית.**

ולפיכך אין חשש שהאב יחזור וימכרה לאמה, שהרי אין בידו לעשות כן.

והוינן בה: **ומני? מי הוא התנא ששנה בברייתא שאינה נמכרת ונשנית?** (793)

ומשינון: **רבי שמעון היא**, כמבואר בברייתא דלהלן:

דתניא: מוכר אדם את בתו לאישות, יכול אדם לקדש את בתו פעם אחת, (794) **ושונה**. שאם התאלמנה בתו, או התגרשה בעודנה מאורסת, יכול האב לחזור ולקדשה שנית.

וכן, האב מוכר את בתו **לשם שפחות, ושונה**. שבידו לחזור ולמכרה שנית, לאחר שהשתחררה. (795)

וכן, אדם מוכר את בתו **לאישות** [מקדש אותה], **לאחר שמכר אותה לשפחות**, ונשתחררה.

אבל האב לא יכול למכרה לשפחות לאחר שמכרה פעם אחת לאישות, והתאלמנה או התגרשה. וטעם הדבר יתבאר להלן.

שהזוכר כאן לשון מכירה לשם שפחות].

795. מדובר כאן באדם שמכר את בתו לאמה, והשתחררה לאחר שש שנים או שהגיע היובל ועדיין לא הביאה סימני נערות. אבל אם היא השתחררה על ידי הבאת סימנים אין האב יכול לחזור ולמכרה, וטעם הדבר: שהרי אפילו אם לא מכרה מעולם והביאה סימנים אינו יכול למכרה. שכך שנינו במסכת ערכין [כט ב]: "יכול ימכור אדם את בתו כשהיא נערה [– לאחר שהביאה סימני נערות]? אמרת – ומה מכורה כבר יוצאה, עכשיו שאינה מכורה [וכי] אינו דין שלא תמכר?!" [רש"י].

[כלומר: מאחר שאפילו אם לא נמכרה מעולם אין האב יכול למכרה משהביאה סימני נערות. אם כן כל שכן כשכבר נמכרה והשתחררה שאינה נמכרת. שהרי, מלבד זה שאין אדם מוכר את בתו משהביאה סימנים, יש כאן חסרון נוסף: שכבר נמכרה פעם אחת לשפחות. ויש אומרים שאין אדם מוכר את בתו לשפחות אחר שפחות כדלהלן בברייתא. ועיין עצמות יוסף וברורי השיטות].

796. על פי התרגום שם וכן פירש הרמב"ן בדעת רש"י, ועיין עוד ברמב"ן ובאבן עזרא שם.

797. רש"י.

ודברי הגמרא צריכים ביאור, שהרי היעוד אינו נעשה על

791. הגמרא הקשתה כך מפני שיש תנאים הסוברים שהאב יכול לחזור ולמכור את בתו שנית כדלהלן בגמרא, וכן פסק הרמב"ם עבדים ד יג. [אבל הברייתא שלפנינו סוברת שהאב אינו יכול למכור את בתו ולשנות. כפי שהגמרא מתרצת מיד].

792. קשה: מדוע יש לחשוש שהאב ימכור אותה שנית? והלא בית דין יחזור ויכפוהו לפדותה! ואם כן מה ירויח ממכירתה? [תוספות].

[ומכח קושיא זו תוספות מביאים פירוש מחודש בהסבר סוגיתנו, ועיין תוספות הרא"ש].

ופני יהושע מיישב את דברי הגמרא כפירוש רש"י [כפי שפרשנו בפנים]: אין מדובר כאן ברשע שיש לו ממון רב ומכר את בתו, אלא באדם שיש לו כדי סיפוקו בלבד, ואף על פי כן כופים אותו לפדות את בתו. ועל זה הגמרא מקשה שיש חשש שמא יחזור וימכרנה ויוציא את המעות שבידו, ולא נוכל לחזור ולכופו לפדותה, מאחר שעתה אין בידו מעות.

793. האחרונים הבינו ששאלת הגמרא כאן היא חלק מן התירוץ דלעיל. וכך תירצה הגמרא: "הא קתני אינה נמכרת ונשנית. ומני? רבי שמעון היא". והקשו: מדוע השאלה "ומני" קשורה לתירוץ דלעיל? ועיין בספר בירורי השיטות.

794. [האב המקדש את בתו נקרא מוכר מפני שכסף הקדושים שייך לו כמבואר לעיל ג ב, והברייתא כנתה אותו "מוכר" אגב

דברי רבי עקיבא. (798)

רבי אליעזר אומר: "בבגדו בה" – לשון בגידה הוא.

לומר: כיון שהאב בגד בה, בכך שמכרה לשפחה, אזי אם נשתחררה, שוב אין האב רשאי למוכרה.

נמצא, שלדעת רבי עקיבא, אין האב מוכר את בתו לשפחות אחר יעוד [שהוא אישות].

וכיוצא בזה אינו מוכרה לשפחות אחר קידושין.

אבל מוכרה לשפחות אחר שפחות.

ואילו לדעת רבי אליעזר, אין האב מוכר את בתו לשפחות אחר שפחות. (799)

אבל מוכרה לשפחות אחר אישות.

ולפי זה יש לבאר, שרבנן, שאמרו לעיל אין אדם מוכר את בתו לשפחות אחר אישות, דרשו את הפסוק "בבגדו בה" מלשון פריסת בגד, וכדברי רבי עקיבא.

ורבי שמעון [שאמר שאין אדם מוכר את בתו לשפחות בין לאחר אישות ובין לאחר שפחות], דרש את הפסוק "בבגדו בה" בין מלשון פריסת בגד, כרבי עקיבא, ובין מלשון בגידה, כרבי אליעזר. (800)

ולכן, להלכה, הוא חולק על שניהם, וסובר שאין אדם מוכר בתו לשפחות בין לאחר שפחות ובין לאחר אישות.

והגמרא מוסיפה ומבארת את סברותיהם של כל התנאים הנזכרים:

והוינן בה: במאי קמיפלגי, במה תלויה המחלוקת שנחלקו התנאים איך לפרש את "בבגדו בה"?

ומשנינן: נאמר בתורה "בבגדו", ואנו קוראים את האות ב' בהברת חיריק, כאילו נכתב "בביגדו", בתוספת האות י'.

ואילו לא התקבלה המסורת לקרוא את האות ב' בהברת חיריק, היה ראוי לקרותה בהברת קמץ, היות ולא נכתב "בביגדו" בתוספת האות י'. (801)

ויש הבדל בין משמעות "בבגדו" בקמץ, לבין משמעות "בביגדו" בחיריק:

בבגדו בקמץ, משמע לשון "בגידה" [כשם שבענין לשון "שמיעה" נאמר בדברים כט: "בשמעו את דברי האלה" ו"בשמעו" מנוקד בקמץ]. (802)

ואילו "בביגדו" בחיריק, משמע לשון בגד, כשם שנאמר בבראשית לט: "ותתפשהו בבגדו". ו"בבגדו" מנוקד בחיריק. (803) (804)

ונחלקו התנאים כאשר משמעות המילה כפי שהיא

שפחות. אבל מוכר לשפחות אחר אישות. ג. שיטת רבי שמעון: אין אדם מוכר את בתו לא לשפחות אחר אישות ולא לשפחות אחר שפחות.

801. כך פירש רש"י ועיין להלן הערה 803.

802. רש"י. [וכוונתו, שלשון "שמיעה" דומה בהברה ובניקוד ללשון "בגידה", ולפיכך כשם שבענין שמיעה נאמר "בשמעו" בקמץ, כך ראוי לומר גם בענין בגידה "בבגדו" בקמץ.]

803. כך פירש רש"י. והקשו תוספות: כשם שהברת חיריק נכתבת בתוספת האות י', כך גם אם נפרש את "בבגדו" מלשון בגידה היה ראוי לכתוב "בבוגדו" בתוספת האות ו'! ואם כן, מדוע המילה "בבגדו" מתפרשת מלשון בגד ולא מלשון בגידה? ותירצו: מאחר שנאמר "בבגדו בה" ולא נאמר "בבגדו עליה", ממילא משמע שיש לפרש את "בבגדו" מלשון בגידה, שהרי אם "בבגדו" היינו מלשון בגד היה ראוי לומר "בבגדו עליה".

[ועיין פירושים נוספים בתוספות ובראשונים].

804. כך פירש רש"י.

ידי פריסת בגד, אלא האדון אומר לאמה בפני שנים "הרי את מקודשת לי" ומפסיק לנהוג בה מנהג אישות והרי היא מקודשת לו בכסף קנייתה. [ראה להלן יט א-ב]!

וכתב תוספות רי"ד: "כיון שפירש טליתו עליה – פירוש: לשון "ופרשת כנפך על אמתך" [כלומר: שהבעל דואג ומגן על אשתו] ואין זה לשון חופה, אלא גם הקדושין נקראין כן – שמשעה שקידשה היא נקראת על שמו".

[ועיין ריטב"א להלן דה" אבעיא להו "ואיכא למימר משום דאי ביעוד וכו' ומובא להלן הערה 815. ועיין רש"ש].

798. [רש"י פירש את דברי רבי עקיבא כאן לפי צד אחד בבעית רבה בר אבוה להלן בגמרא. אבל רב נחמן בר יצחק מפרש באופן אחר לפי הצד השני בבעיה דלהלן].

799. על פי רש"י. אבל רבנו תם משנה את הגירסא בגמרא. [עיין תוספות ד"ה רבי אליעזר, וריטב"א, ועוד].

800. נמצא שנאמרו כאן שלש שיטות:

א. שיטת רבי עקיבא וחכמים: אין אדם מוכר את בתו לשפחות אחר אישות. אבל מוכר לשפחות אחר שפחות.

ב. שיטת רבי אליעזר: אין אדם מוכר את בתו לשפחות אחר

ורבי שמעון סבר: יש אם למקרא ולמסורת.

חשיבות המילה היא שוה בין לקריאתה ובין למסורת כתיבתה, ויש לדרוש את המילה "בבגדו", בין מלשון בגידה, ככתיבתה, ובין מלשון פריסת בגד, כקריאתה.

ולכן, אין אדם מוכר את בתו לשפחות, בין לאחר אישות ובין לאחר שפחות.⁽⁸⁰⁷⁾

והגמרא מביאה כאן ספק שהסתפקו בבית המדרש בענין יעוד, היות שלכאורה אפשר לפשוט אותו מדברי רבי עקיבא דלעיל:

בעי [שאל] רבה בר אבוח: "יעוד", דהיינו, אדון האומר לאמתו העבריה "הרי את יעודה לי בכסף שקניתך" – האם נישואין עושה, ודינה כדין אשה נשואה.

או אירוסין בלבד הוא עושה. ודינה כדין אשה

כתובה בתורה, שונה ממשמעות קריאתה – האם דורשים את הכתוב ככתיבתו או כקריאתו, וכדלהלן:

רבי אליעזר סבר: יש אם למסורת.

עיקר ["אם"] חשיבות המילה הוא כפי המסורת שנמסרה איך לכותבה.⁽⁸⁰⁵⁾ ומאחר שנכתב "בבגדו" ולא "בביגדו", יש לדרוש זאת מלשון בגידה.

ולכן, אין אדם מוכר את בתו לשפחות אחר שבגד בה, בכך שמכרה כבר לשפחות בפעם הקודמת.

ורבי עקיבא סבר: יש אם למקרא.

עיקר חשיבות המילה הוא כפי שאנו קוראים אותה,⁽⁸⁰⁶⁾ ומאחר שאנו קוראים "בביגדו", יש לדרוש זאת מלשון פריסת בגד.

ולכן, אין אדם מוכר את בתו לשפחות אחר אישות.

ואף חכמים בברייתא לעיל סוברים כדעת רבי עקיבא.

ישיבת הסוכה שלש פעמים "סוכות": פעמיים נכתב "בסכת" [בלא האות ו'] ופעם אחת נכתב "בסוכות" [מלא] – בתוספת האות ו'.

"בסכת" אחד אינו מיותר, ובא ללמד על עצם מצות ישיבת סוכה. ונתורו "בסכת" ו"בסוכות" לדרשה:

לדעת חכמים: יש אם למסורת, כלומר: הרי זה כאילו נאמר "בסכת" בלשון יחידו. ו"בסוכות" בלשון רבים. ובסך הכל יש כאן שלש "סוכות". ומכאן שהסוכה צריכה שלש דפנות.

ולדעת רבי שמעון: יש אם למקרא, כלומר: הרי זה כאילו נאמר "בסוכות" "בסוכות" שניהם בלשון רבים, ובסך הכל יש כאן ארבע סוכות, ומכאן שהסוכה צריכה ארבע דפנות.

עד כאן דברי הגמרא במסכת סנהדרין ובמסכת סוכה שם [לפי לשון אחת, עיין שם].

וקשה: כיצד אמרו בסוגייתנו שרבי שמעון סובר שיש אם למקרא ולמסורת? והלא למדנו במסכת סנהדרין וסוכה שלדעת רבי שמעון יש אם למקרא בלבד!

ויש לומר: במסכת סנהדרין וסוכה אי אפשר לומר שיש אם למקרא וגם למסורת, שהרי הם סותרים זה את זה, שהרי אם נדרוש שדי בשלש דפנות כפי המסורת, אם כן בעל כרחך אי אפשר לדרוש שצריך ארבע כפי המקרא. וכן אם נדרוש שצריך ארבע דפנות כפי המקרא, בעל כרחך אי אפשר לומר שדי בשלש דפנות כפי המסורת. ובזה רבי שמעון סובר שיש אם למקרא.

אבל בסוגייתנו שאפשר לקיים את שניהם רבי שמעון דורש את שניהם, [מהמקרא נלמד שאינו מוכר את בתו לשפחות אחר אישות, ומהמסורת נלמד שאינו מוכרה לשפחות אחר שפחות].

רש"י. [ועיין תוספות במסכת סוכה ו ב ד"ה ורבי שמעון ובמסורת הש"ס שם. ועיין תוספות הרא"ש וריטב"א כאן].

וקשה: אדרבה! בבראשית לט נאמר "ותתפשהו בבגדו" בלא י, ו"בבגדו" מנוקד בחיריק ואין קוראים בבגדו בקמץ מלשון בגידה, ואם כן מדוע לא נקרא אף כאן "בבגדו בה" בחיריק [למרות שלא נכתב כאן אות י?]

ויש לומר:

א. בענין "ותתפשהו בבגדו" מובן שהתורה לא היתה צריכה לכתוב "בביגדו" בתוספת י, מפני שאי אפשר לטעות ולפרש זאת מלשון בגידה כלל, אבל בענין "בבגדו בה" אפשר לפרש זאת מלשון בגידה, ולפיכך אם התורה לא היתה מתכוונת לבגידה אלא לבגד היה ראוי לכתוב "בביגדו" בתוספת האות י. [תוספות, תוס' הרא"ש, ריטב"א].

ב. מאחר שנאמר "בבגדו בה" ולא נאמר "בבגדו עליה" משמע שיש לפרש זאת מלשון בגידה, שהרי אם "בבגדו" היינו מלשון בגד היה ראוי לומר "בבגדו עליה" ולא "בבגדו בה" [תוספות ותוספות הרא"ש. וריטב"א מביא סברא זו כסיוע לסברתו דלעיל. ועיין בהערה הקודמת].

805. על פי רש"י במסכת סנהדרין תחלת דף ד.

806. על פי רש"י שם.

807. וקשה: במסכת סנהדרין [ד א ובסוכה ו ב] מוכח שרבי שמעון סובר שיש אם למקרא בלבד ולא למסורת כדלהלן:

נחלקו תנאים כמה דפנות צריך בסוכה:

לדעת חכמים: שלש דפנות. [שתים שלמות, כשיעור סוכה, ושלישית אפילו טפח].

לדעת רבי שמעון: ארבע דפנות. [שלש שלימות כשיעור סוכה, ורביעית אפילו טפח].

ומחלוקתם תלוי בדרשת הכתוב, שנאמרו בתורה בענין